

PODHRADSKY GYÖRGY:

CZAMBEL ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGÁNAK JELENTŐSÉGE.

Csodálatos élet, csodálatos sors! Üstökösként jelenik meg egy kicsiny, elhanyagolt nép kultúréletének egén, rövid ideig szikrázik ott, csodálatos fényt áraszt és végül hirtelen-váratlan eltűnik a sötét éjszakában akkép, hogy emléke örök időkre fennmarad, lángol, gyűjt és világít az egymást követő nemzedékek szívében és lelkében. Elszakadva attól az etnikumtól, amely őt szülte és Antheusként mégis mindig visszatérve oda, lobogó fátylát jelenít meg előttünk, mely szakadatlan, örök tűzével végül önmagát emésztette fel. A legkülönösebb, legcsodálatosabb pályafutások egyike az övé. Nagy ember, kiváló tudós, aki valósággal személytelen életet élt, akinek énje, a munka lázában teljesen felolvadó egyénisége mindig háttérben maradt. Az embert homályban hagyó szerénység, a spirituizálódás eszmei tökéletessége jellemzik őt, a nagy alkotót, Czambel Sámuelet, a bölcsészettudományok tudorát. Érdekes jelenség Európa művelődéstörténetében is, holott csak egy kicsiny, de értékes szellemi tulajdonságokkal rendelkező népnek serény szolgája és életének utolsó percéig fáradhatatlan munkása.

Mint ember, mint egyéniség rendkívüli jelenség. Magányába visszavonulva aránylag rövid életének minden szabad percét a kora ifjúságában maga elé tűzött nemes eszméknek szenteli; nem harcol, nem törekszik földi elismerés után; használni akar a köznek, használni akar fájának, nemzetének, használni akar annak az ideális gondolatnak, hogy a haladás, a művelődés, az igazság harcában legyen helye a nap alatt annak a népnek is, melynek rendíthetetlenül hű fia maradt élete utolsó pillanataig.

Előbb Budapesten, majd csillaghegyi magányában csak

ezeknek az eszméknek élt, csak e fenkölt ideálokért harcolt és küzdött. Zárkózott ember volt, kevesen ismerték személyesen, kevés kiválasztott egyéniséggel osztotta meg barátságát, neve azonban, mint az igazán nagyoké, korai halála után mindinkább ismertebb és megbecsültebb lett. Életében sok támadásnak pergőtüzében állott, sokszor nem ismerték el, de méginkább félreismerték s íme ma, amikor 28 esztendő, még csak nem is egy emberöltő telt el halála óta, neve fogalommá magasztosult.

Azon szűkre szabott keretek között, melyekben ma a szlovák nemzetnek minden nap meg kell vívnia a maga külön harcát népi egyéniségének és önállóságának elismeréséért, messze világitanak Czambel alkotásai és kimeríthetetlen, megdönthetetlen erőforrást, jelentenek abban a szakadatlan harcban, amelyet egy nép pusztá létének igazolásáért folytat. Czambel neve a csehszlovák nemzet- és államegységnek egyenes tagadását is jelenti, s az igazság és a szellem ereje százszorta erősebb a nyers erőszaknál. 1937-et írunk, lassan 19 esztendeje lesz annak, hogy a csehszlovák köztársaság megalakult, de a mai tót irodalmi nyelv, egy nemzet kultúrájának legelső ismertető jele, egy nemzet lelki kincseinek legfontosabb letéteményese és e nemzet irodalma azokon a sziklaszilárd alapokon áll és fejlődik tovább ma is, amelyeket Czambel rakott le. Nyelvtanok, szótárak, tudományos művek, az élő nyelv és irodalom formai szabályai ma is, 1937-ben és hosszú időközön keresztül, mindig abból a forrásból merítenek és fognak meríteni, amelyet Czambel, a nagy tudós nyitott meg. Forrást fakasztott, hogy megtermékenyítse egy népnek lelki életét, hogy elbűvölő rózsás kertet teremtsen ott, ahol addig a közönyösség, a dilletantizmus és a helytelen, szűk látókörű politikai felfogás meggátolták azt, hogy a sivár, kietlen pusztaságban virágzó, sajátos kultúráiét vesse meg gyökerét.

Czambel munkássága termékenyítőleg járta át ennek a Szaharának sívó homokját és létrehozta azokat az oázisokat, amelyeken egy nép a maga génuszát maradéktalanul kifejezésre juttathatta és saját kultúréletet folytathatott.

A tót nyelv kivételes helyzetet foglal el nyelvészeti és népi szempontból a szláv nyelvek és nemzetek között. Ennek a kicsi népnek adatott meg az, hogy összekötő fonalat alkotson a szláv nyelvtengerben, hogy azt a bizonyos központi hely-

zetet foglalja el, amelyet már a pánszlávizmus apostola Kollár, a költőgéniusz, számára látnoki módon kijelölt. Hosszú évek teltek el Czambel halála óta és szlavisztikával a világ minden tudományos fókuszában behatóan foglalkoznak. Legyen a szláv-ságnak, a germán, vagy román nyelvcsaládnak tagja, legyen a finn-ugor nemzeteknek, vagy a magyarságnak fia az, aki a szláv nyelvek szerkezetével, a szláv-ság művelődéstörténetével foglalkozik, bizonyos, hogy Czambelt és kutatásait nem nélkülözheti: Czambel neve is felcsendül ott mindenütt, ahol ezekkel a problémákkal foglalkoznak. Czambel kutatásainak eredményei termékenyítő iszapként vonják be a szlavisztika területét. Ha voltak is tévedései, hiányai és hibái, ezek nem vonnak le semmit sem azokból a nagy érdemekből, amelyek nevét örök időkre felsegeztek a halhatatlanok ércablájára.

A tót irodalmi nyelv kodifikálójának bölcsője ebből a szempontból ideális helyen ringott, A Felsőgaram kies völgyében, az Alacsony Tátra hatalmas masszívumának tövében fekszik Tótlipcese, Zólyommegyének egyik nagyközsége, ahol dajkája édes-bús tót dalokkal ringatta álomba. 1856. augusztus 24-ikét írták akkor, amikor Czambel Mátyásnak, a jómódú tótlipcei korcsmárosnak, községi bírónak és birtokosnak fia született, akit két nappal később az egyszerű falusi evangélikus templomban Sámuel névvel tartottak keresztség alá. A gyermek a szülői házban a legtisztább, a legzengzetesebb középtót nyelv édes hangjait szívta magába; az apai birtokon a csodaszép „trávnícáknak“ idegen hatásoktól mentes, zamatos fordulatait és sajátosságait hallgatta; ezek édesbús melódiái formálták olyanná a lelkét, mely istenáldotta tehetsége mellett fogékonyá tette őt mindannak teljes átérzésére, ami fájának lelki vágyódásaival, a szép, jó, igaz utáni szomjúhozással függött össze. Csalhatatlan nyelvérzékét tehát már a szerencsés körülmények folytán hazulról, a bölcsőből hozta magával. Elemi iskoláit odahaza elvégezván, középiskolai tanulmányait Selmecebányán, majd Rimaszombatban folytatta, míg végül Késmárkon fejezte be, ahol érettségét is tett. A tót evangélikusok szigorú egyházszeretetére jellemző, hogy édesatyja fiának középiskolai tanulmányait evangélikus gimnáziumokban végeztette el. Az evangélikus egyház felvidéki középiskolái több évszázados múltra tekintettek vissza, kiváló professzoraik voltak, négy nyelv és kul-

túra ismeretét közvetítették a tanulóknak s így Czambel négy nemzet kultúrájának alapos ismeretét szerezhette meg. A Felvidék középiskolaiban akkor még nagy súlyt helyeztek a klaszszikus nyelveknek és kultúráknak, a latinak és görögnek ismeretére is s ami igen fontos Czambel későbbi pályafutásának szempontjából, a magyar és a német nyelv és irodalom tanításán kívül ezekben az iskolákban volt mód és alkalom arra, hogy a tanulók a tót nyelvvel és irodalommal is foglalkozzanak. Czambel életművének megértésében és értékelésében igen fontos szerepet játszik az is, hogy pl. Késmárkon ismerkedett meg először a keleti tót nyelvjárás ritmusával és sajátosságaival is. Ez a nyelvjárás a fiatal Czambelnek érdeklődését a lengyel nyelvhez fűződő különös viszonyánál fogva már akkor felkel-tette.

Czambel 1875-ben, vagyis 19 éves korában tette le az érettségit, Késmárkon. Ugyanez év őszén iratkozott be apja kívánsága szerint a budapesti kir. magyar tudományegyetem jogi fakultására. Édesatyja ugyanis, akinek kevés érzéke volt fia irodalmi hajlamaival szemben, azt szerette volna, ha fia a jogi tanulmányok befejezése után Zólyomvármegye szolgálatába lép. A fiatal jogászt azonban hidegen hagyták a paragrafusok s már jogi tanulmányai alatt is népének nyelvével foglalkozott, azzal, amihez szíve és hajlamai vonzották. Ezt bizonyítja a hagyatékában talált egyik füzet is, melynek címe „*Cudzie slová v slovincine (ich pôvod)*”. Sostavuje Sam. Czambel, I. roc. jurista. SÍ. L'upca, 1876, 19-6.“ (Idegen szavak a tót nyelvben, eredetük. Összeállította Czambel Sámuel I. éves joghallgató. Tótlípcse, 1876. június 19.) Ebből az időből négy ilyen füzet maradt utána, amelyekben több ezer idegen szót gyűjtött össze, sőt azokat a *j* betűig bezárólag az abc sorrendjében is összeállította.

Czambel ösztönszerűleg érezvén azt, hogy nem jogásznak született, apja tudta nélkül és akarata ellenére a következő esztendőben már a bölcsészeti fakultásra iratkozott be. Amikor ezt apja megtudta, feljött Pestre s minthogy fia elhatározását megmásítani már nem tudta, úgyszólván teljesen elfordult tőle, bár búcsúzáskor az apai szív nem tudta megállni azt, hogy ne mondja fiának, hogy ha mégis pénzre lenne szüksége, forduljon hozzá. Hogy mi volt az oka az apa ezen rideg állásfoglalásának,

ma már nehéz megállapítani. Lehet, hogy a sértett apai hiúság, amely a szürke tudományos pálya helyett szívesebben látta volna fiát az akkori felfogás szerint a vezető fronton, a megyei urak között, ahol talán az elérhető legmagasabb pozíció, az alispáni szék, a becsvágyó apa minden reménykedését kielégítette volna, vagy talán az a körülmény, amelyre *Ludovít Nóvák* mutat rá a *Slovenské Pohl'ady* 1934. decemberi füzetében „*Samo Czambel a slovenská jazykoveda*“ (Czambel és a tót nyelvtudomány) című tanulmányában, Nóvák ugyanis azt írja, hogy az a szeretet, amelyet anyanyelvével szemben érzett, csakhamar nemcsak teoretikus érdeklődést keltett nála, hanem reakciót is keltett benne azzal a kíméletlen magyarosító erőfeszítéssel szemben, melynek nyomását a fiatal zólyommegyei gyermek egyenesen atyja, a gazdag vendéglős és bíró részéről érezte, aki túlságosan híven szolgálta *Grünwald Bélát*, a zólyomi alispánt és az ismeri; magyarosítót. Ezt az utóbbi állítást, illetve vádat, amely egyébként a „*Zivena*“ folyóirat 1910. évi februári számában is előfordul, közelebbi és megbízható adatok hiányában innen ellenőrizni nem tudjuk. Ez azt tételezné fel, hogy az apa, aki magyarul nem is tudott, a tót és a szláv nyelvek iránt érzett szeretete és hajlamai miatt vette volna rossz néven fiától, hogy a tót, illetve a szláv nyelvek tanulmányozása céljából a bölcsészeti fakultásra iratkozott be, Logikailag némileg ellentmond ennek a feltevésnek az a körülmény, hogy valószínűtlennek látszik az, hogy Czambel, a tótok legnagyobb nyelvésze egy úgynevezett „magyaron“ családi légkörben azzá fejlődhetett volna, amivé vált,

A budapesti tudományegyetemen akkor, sajnos, a szlavisztika tudománya nagyon gyöngén volt képviselve, Ferencz József professzor látta el ezt a tanszékét kényszerűségből inkább, mintsem a rátermettség és a tudományos érdemek alapján és így Czambel tudmányszomját megfelelőképpen nem elégíthette ki. Ezért csakhamar Bécsbe távozott, hogy ott a nagy hírű Miklosichot hallgassa és egyetemi tanulmányainak végén egy félesztendőt a prágai egyetemen is töltött, ahol annak az öreg Hattala professzornak volt a hallgatója, akinek az 1850-iki tót nyelvtant köszönhetjük,

Czambel filológiai munkásságára kétségtelenül maradandó befolyást gyakoroltak egyetemi tanulmányai. Ezeknek analízá-

lására különös szükség van már csak azért is, mert azok alapján érthetjük meg azokat a hiányokat és azt a némileg orthodox álláspontot is, amely műveiben részben kétségtelenül megnyilvánul. Miklosich a maga korának legnagyobb szlavistája volt. Czambel bécsi tanulmányainak idején azonban túl volt már alkotó munkásságának zenitjén. A nyelvtudomány módszerei tekintetében abban az időben már nagy haladás volt észlelhető, mellyel szemben a Miklosich által képviselt irány már több tekintetben elavult. A nyelvtudomány új iskolája Németországból indul ki és az új metodológia összehasonlító és fonetizáló alapon épült fel. *Miklosichnak* és *Hattalának* túlságosan filológiai orientációja hátrányt jelentett Czambelre nézve. Czambel többet kapott filológiai, mint linguisztikai szempontból. Ennek a körülménynek tulajdonítható az többek között, hogy Czambelt később sem befolyásolták nagyon ezen iskola doktrínái. Czambel annyira belemerült konkrét kérdések megoldásába, hogy az általános linguisztika és az összehasonlító szláv nyelvészet sok problémáját figyelmen kívül hagyta. Bár Czambel kétségtelenül az első nagy tót dialektológus, mindamellett az előbbi körülményeknek tulajdonítható az, hogy sokszor dogmatizál és hogy pl. *Stúr* nyelvtudományi elméletét és helyesírási rendszerét nem méltatta kellő figyelemre, hanem inkább *Hodzához* és *Hátfalához* ragaszkodott. Czambel professzorainak és tanulmányainak hatása alatt maradván a történelmi nyelvtudománynak hódolt. Ezt bizonyítja az első és magyar nyelven megjelent munkája a „*Tót Hangtan*“ is (Budapest 1880), mely különlenyomat volt az „*Egyetemes Philológiai Közlöny*“ből. Ennek alapján nyerte el a doktorátust. Két vezető professzorát tekintve, Miklosich a maga korának zsenije volt kétségtelenül, Hattala azonban skolasztikus módszerekkel dolgozó, inkább interpretáló, mint új eszméket adó és alkotó tudós volt.

Mindezeket előre kell bocsátani, ha Czambel tudományos munkásságát a módszer tekintetében meg akarjuk ítélni. Czambel jelentősége azonban ebből a szempontból, vagyis mondjuk, szűkre szabott filológiai szempontból nem ítélni meg. Ezek a hiányok, amelyek a módszernek, az összehasonlító nyelvészetnek bizonyos figyelmenkívül hagyásából származtak, egészen véve nem csökkentik Czambel életművének korszakalkotó voltát és jelentőségét. Ércnél maradandóbb emléket állított magának

tót nyelvтанának, a keleti nyelvjárásról írott nélkülözhetetlen forrásmunkájának megalkotásával és a tót nyelv önállóságáért és tisztaságáért folytatott harcaival.

Egyetemi tanulmányainak befejezése után, még 1880-ban, először a miniszterelnökségre jutott be, ahol a szláv lapoknak referense volt. Innen csakhamar a belügyminisztérium fordító osztályába került, ahol aztán élete végéig megmaradt. Ebbe az időbe esik atyjával való kibékülése is. Mint kezdő tisztviselő szülői meglátogatására hazautazott. Éppen aratási munkák folytak s a zivataros idő miatt ő is kiment segíteni, öccse rászólt, hogy ott semmi keresnivalója sincs. Atyja azonban megindult fiának készségén és nemes gondolkozásmódján, keblére ölelte és végleg kiengesztelődött. Ez a jó viszony az apa és fíu között az apa korai haláláig fennmaradt és Czambel jóval később is mindig könnyelábadt szemmel emlékezett meg édesatyjáról.

Czambel hivatalos teendőin kívül a magyar „*Törvények és Rendeletek Tárának*“ tót fordítását is végezte 1881-től kezdve haláláig. Ez a látszólagos szürke feladat azonban a valóságban tudományos szempontból is igen nagy jelentőségű teljesítmény volt. ő a magyar-tót jogi műnyelv megalkotója. Ehhez a munkájához régi forrásokat is felhasznált. Csalhatatlanul biztos nyelvérzéke, jogi ismeretei s az a sok tót jogi és közigazgatási mesterszó, amelyet a tót nyelv géniusza a magyar jogfejlődéssel tökéletes párhuzamban ezer esztendőn keresztül kitermelt, mind visszatükröződik Czambelnek hivatalos fordításaiban. Kívánatos lenne ezen anyagnak szótárszerű feldolgozása is.

1884-ben június hó végétől augusztus hó elejéig Oroszországban járt. Utvonala Lemberg—Kiev—Odessza—Krím—Charok—Kurszk—Moszkva—Szentpétervár—Vilna és Varsó volt. Ezen az útján alkalmá nyílt arra, hogy az orosz nyelvet és kultúráját a helyszínen tanulmányozza. Úti feljegyzései hagyatékában maradtak, amelyet most a turócszentmártoni Matica őriz. 1887 január hó elsejével átvette a budapesti „*Slovenské Noviny*“ szerkesztését s ezt a tisztséget 1895-ig bezárólag megtartotta. Vezetése alatt a lap magas nívót ért el. Számos oly értékes cikke és tanulmánya látott napvilágot ebben a lapban, amelyet érdemes volna újból kiadni. Különösen sokat foglalkozott a tót helyesírással és annak történeti múltjával e lap hasábjain, cikket írt a tót-magyar frazeológiáról és az addig meg-

jelent tót-magyar szótárakról. Védelmébe vette a tót nyelvet és harcolt annak tisztaságáért mind a cseh, mind az orosz befolyással szemben. Állást foglalt azokkal a russzizmusokkal szemben is, amelyek *Svetozár Húrban Vajansky* irodalmi alkotásaiban fordultak elő. Egyik cikkében az orosz szavaknak egész sorát szedte össze a turócszentmártoni *Národnie Novinyból* annak bizonyítására, hogy egyesek tudatosan oroszosítják a szlovák nyelvet.

Czambel szerkesztői érája alatt a Slovenské Noviny szerkesztésében és összeállításában erős és értékes szellemi gárda vett részt. Ide tartozott *Cherven Flóris*, a kiváló tudós és pedagógus, aki néhány évvel ezelőtt halt meg Budapesten, mint nyugalmazott tankerületi főigazgató, több mint 90 éves korában, *Janovecz Lajos* ny. miniszteri tanácsos, *Bachát Dániel*, budapesti ev. lelkész és később püspök, aki a tárcarovatot vezette, *Bodicky Dezső* ny. ezredes, akit valamikor — mily íróniája ez a sorsnak — túlzó tót érzelmei miatt zártak ki a pozsonyi főgimnáziumból, a zólyommegyei származású *Feriencsik János*, akinek apja 48-as honvéd volt s aki később az Egyesült Államokba emigrált, ahol *Rovnianek* ellen agitált, a szakolcai származású *Lickard Milán*, a KSOD későbbi főtitkára, iakit 1918 után a csehek Ungvárott zenei főfelügyelőnek neveztek ki és *Csecsoika Károly*, a pompás tollú publicista és író. Líchard Milánnal kapcsolatban fel kell említenünk még azt is, hogy apja Petőfinek tanára volt Selmecebányán. Czambel ennek a kiváló gárdának állott az élén.

Czambelt 1899-ben nevezték ki miniszteri titkárrá és a belügyminisztérium fordító osztálya az ő vezetése alá került. Érdekes körülmény, hogy Czambel egyidőben foglalkozott azzal a gondolattal, hogy otthagyja az állami szolgálatot és anyagi erejére támaszkodva kizárólag a kutató munkának fog élni. Előléptetése és főleg nagyarányú szabadságolása szándékát megmástitotta, mert feleslegessé tette. A kiváló tudósnak önállóan megjelent tótnyelvű munkái és a budapesti napilapokban napvilágot látott magyar nyelvű értekezései felhívták rá az illetékes körök figyelmét is. Ezeknek alapján a Széli-kormány alatt (1899-1903) 4 esztendőn keresztül évenként félévi szabadságot kapott tudományos kutatásainak folytatására. Czambel ezt a szabadságot a lehető legideálisabban használta fel. A helyszínen tanul-

mányozta a keleti tót nyelvjárást, de a Középtótságon, így nevezetesen Barsban is sok időt töltött. Az így összegyűjtött anyagnak egyik részét 1906-ban megjelent korszakalkotó munkájában dolgozta fel.

Czambel a szláv nyelvterületen kívül Olaszországot, Franciaországot és Németországot is beutazta, járt Párizsban és Berlinben.

Rajzoljuk meg most mint embernek is a portréját. Vetít-sük magunk elé lelkét, jellemét. Kristálytisztá, megközelíthetetlen jellem volt. Nem egykönnyen barátkozott, de akiket szívébe fogadott, azokhoz ragaszkodott. Ezért sokan tartózkodó, hidegtermészetű embernek vélték, holott lényegében melegszívú, nemesérzelmű ember volt. Komoly, megfontolt, könnyelműséget kerülő. Délután és este dolgozott és ezért ritkábban járt társaságba. Anyagilag független ember lévén, nem sokat törődött az esetleges gáncsoskodásokkal. Életét csak a tudomány művelésének szentelte.

Czambel legényember maradt. Társaságban igen kedélyes ember volt, szerette az elmés megjegyzéseket. Csak olyankor érzékenyült el, amikor az édesapjával való ellentétekre fordult a beszéd sora. Kerülte a politikát, inkább társadalmi kérdések érdekelték s a társaság jó hangulata. Hosszabb ideig tartó erősebb munka után örömmel kereste fel barátait, hogy kedélye felüdülhessen.¹

Már mint egyetemi hallgató tevékenyen vette ki részét a budapesti tót egyesület, a *Slovensky Spolok* kultúréletéből. Színelőadásokat, felolvasó estéket rendezett. Ennek megértéséhez tudnunk kell azt, hogy a múlt század 70—80-as éveiben a tót kultúr- és társadalmi életnek egyik fontos fókusza volt Budapest is. Az itteni tótság báljain, táncmulatságain, amelyeket például a Ferenciek-terén, a Sas-körben is tartottak, Czambel is megjelent és ottmaradt reggelig, bár maga sohasem tán-

¹ Ezekkel kezdetben a nagymező-utcai egykori Lumniczer kávéházban, a Vízafogó melletti Andrejka vendéglőben, majd a Rákóczi-Kerepesi-úton, a Luther udvar közelében lévő, azóta már megszűnt „Makkheteshez“ címzett vendégfogadóban, az Andrassy-út és Teréz-körút sarkán lévő sörözőben (ennek egy nyitrai tót ember volt a tulajdonosa), a Kovácsévics-féle és a József-körúti Putnoky vendéglőben jött össze. E helyiségek gazdái — a „Makkhetest“ és Kovácsévicset leszámítva — mind tótok voltak.

colt. Budapesti barátai köréhez tartozott *Bachát Dániel* evangélikus püspök, a kiváló tót költő, *Janovecz Lajos*, *Csecsothka Károly*, *Lichard Milán*, *Wagner János*, az ismertnevű tót csillagász, *Stiasny*, a „*Vlasf a Svei*“ szerkesztője, *Maxima András* postatiszt, azonkívül *Asbóthtal* és más magyar szlavistákkal és nyelvészekkel tartott fenn szorosabb összeköttetést. Különösen Stiasnyhoz és Janoveczhez fűzte erősebb barátság. Részint tudományos, részint baráti érintkezést tartott fenn Vajanskyval, Skultétyval és Pastrnek cseh egyetemi tanárral (Pastrneket személyesen nem ismerte), bár tudományos vitákat is folytatott velük. Barátsága különösen Skultétyval mélyült ki, aki őt halála után „a tót nyelv nagy szerelmesének“ díszítő jelzőjével tüntette ki. Baráti köréhez tartozott még *Ruziak János*, líptószentmiklósi ügyvéd, aki a cseh-tót köztársaságban szenátor lett, továbbá *Medvecky Lajos* tót képviselő-jelölt, aki 1906-ban a girálti kerületben lépett fel s akit Czambel tanúvallomása mentett meg attól, hogy nemzetiségi izgatás miatt el nem ítélték. Munkatársai közé tartozott *Kabina Ferenc* budapesti tót ügyvéd is, különösen a törvények fordításánál, bár Czambel munkásságát csak technikailag vette igénybe. Hívatalsbeli kollégái közül *Sztoicscsal*, a belügyminisztérium fordító osztályának szerb-horvát referensével tartott fenn szívélyesebb összeköttetést.

A budapesti tót evangélikusok egyházi életéből is kivette a részét. Presbyter volt a Rákóczi-úti, ma is fennálló tót evangélikus egyházközségben akkor, amikor *Fabinyi Teofil* volt a gondnok.

Czambel édesatyja, akiről mindig oly melegen emlékezett meg, 1886 szeptember 14-ikén halt meg. Édes anyja, született *Sykora Rozália*, egy évvel korábban, 1885. augusztus 17-én. A szülők halála után a vagyont a két gyermek, Sámuel és öccse József örökölte. A tót, illetve akkor már zólyomlipcsei birtokot és házat azonban csak jóval később adták el. Ezért 50.000 forintot kaptak. József öccse gazdatiszti állást vállalt a Leidenfrost családnál Bars megyében, Léva környékén és meg-nősült, Samu pedig villát vásárolt Csillaghegyen, Hegysor-u. 1. szám alatt és azt a maga ízlése szerint alakította át és rendezte be. Ebben a villában akarta befejezni életének fő művét, melynek „*Slovenská rec a jej miesto v rodine slovenskijch jazykov*“.

(A tót nyelv és helye a szláv nyelvcsaládban) cím alatt azonban sajnos, csak első kötete jelent meg, a hátralévő három kötet megírásában korai halála akadályozta meg. Tusculánuma magas, földszintes, szép tornyos villa volt több szobával, melyben kb. 4 ezer kötetes könyvtárát is elhelyezte. Ebben a könyvtárban a régi tót irodalom csaknem teljesen képviselve volt, azonkívül szláv és egyéb filológiai munkák, német tudományos folyóiratok foglaltattak benne.

Czambel kb. 176 cm. magasságú, erős mellkasú, vállas, izmos, testes és nagyétvágyú ember volt. Gesztenyeszín haja élete utolsó éveiben őszülni kezdett. A halála előtti években gyomorbántalmakra panaszkodott és ezért Karlsbadba és Korytnicára is járt. Allítólag cukorbaja volt. Mindemellett sem ő, sem más nem hitte volna, hogy ez a hatalmas fizikumú ember aránylag olyan korán fog eltávozni az élők sorából. Egy borongós téli nap reggelén, 1909. december hó 18-án, szombaton, öltözködés közben rosszul lett és pár percnyi haláltusa után agyszélhűtésben meghalt,

Halálának hírére barátai kizarándokoltak villájába, majd József Öccse is megérkezett Bars-megyéből s a temetést is ő rendezte.²

Az óbudai evangélikus pap temette a villa udvaráról szép gyászbeszéd kíséretében. Temetése egyébként egyszerű volt, azon csak barátai és kartársai vettek részt. Ezek közül kint voltak a végtisztességen *Janovecz Lajos* és *Csecsothka Károly*, valamint a véletlenül Budapesten időző *Medvecký Lajos* is. Búcsúbeszéd nem hangzott el sírja felett.³

Végrendelet nem maradt utána, vagyont József öccse örökölte. Nagyértékű könyvtárát eredetileg a Magyar Nemzeti Múzeum akarta átvenni, miután az átvétel körül azonban huzavona keletkezett és csekély árdifferencia miatt a megegyezés sem jött létre, öccse az egész könyvtárt, iratait és irodalmi ha-

² A közeli békásmegyeri temetőben helyezték örök nyugalomra és öccse később svéd gránitból obeliszkformában szép sírkövet állíttatott neki.

³ Halála alkalmából jelentőségét méltatva, igen szépen emlékezett meg róla a budapesti „Slovenské Noviny“, a túrócszentmártoni „Národnie Noviny“ (Vajansky, skultéty, Kabina), a „Živena“, valamint Polívka és Pastrnek cseh egyetemi tanárok, a magyar sajtó és szakfolyóiratok is.

gyatékát a turócszentmártoni tót múzeum-egyesületnek ajándékozta. A könyvtár átvételére maga Skultéty jött le Budapestre két társával. A könyvtár gyors elszállítására annál is inkább volt szükség, mert Czambel öccse a villát eladta s a lakást az átadás céljából minél hamarabb ki kellett üríteni.

Húsz esztendő telt el Czambel halála óta, amikor emlékének első megünneplésére sor került. Közben Czambel egész rokonsága kihalt s a két évtized a történelemben is olyan változásokat hozott létre, amelyeket előre sem sejteni, sem tudni nem leheteti. A tótság nagy tudósának sírja a romantikus, lankás békásmegyeri temetőben őrizte emlékét s két nemzet hálás fiainak kegyelete. Ennek a kegyeletnek adott kifejezést a „*Magyarországi Tót Közművelődési Társulat*,“ (melynek Czambel választmányi tagja volt, bár érdemleges működést nem fejtett ki benne) amikor kb. egy hónappal a 20. évforduló előtt, 1929 november 17-cn, vasárnap a déli órákban, szürke, borús, ködös őszi napon Czambel számos tót és magyar tisztelőjével kizarándokolt a nagy tudós sírjához, hogy kegyeletes emlékünnepelet rendezzen ott. A sírt ebből az alkalomból a társulat rendbehozatta s azt úgy maga, mint a Zólyomvármegyei Egyesület, — az utóbbi a megye színeit viselő szalaggal — kegyeletes beszéd kíséretében megkoszorúzta. A sírra helyezték Zólyomvármegye címéret is.⁴

⁴ Emlékbeszédet a sír felett először dr. Bernolák Nándor ny. miniszter, a Magyarországi Tót Közművelődési Társulat elnöke mondott, azután Janovecz Lajos, ny. min. tanácsos, a társulat ügyvezető alelnöke beszélt, s végül e sorok írója, mint a társulat titkára méltatta Czambel jelentőségét. A beszédek magyar és tót nyelven hangzottak el. Az ünnepélyen az érdeklődő magyar és tót intelligencia és a budapesti tót munkásság küldöttsége egyaránt résztvett. Az ünnepélyre a turócszentmártoni tót Maticát, a nagyszombati Szent Adalbert Egyesületet és más tót kultúrtestületeket is meghívtak, ezek azonban nem képviseltették magukat, bár Krcméry például, a Matica akkori titkára, abban az időben Budapesten tartózkodott és a készülő ünnepélyről tudomása volt.

Az ünnepély nagy visszhangot keltett a cseh-tót köztársaságban is. A csehszlovák irányt követő orgánumok, főleg kezdetben, éles támadásokban részesítették az ünnepély rendezőit, míg a tót nacionalista irányt követők jóleső érzéssel vették tudomásul a kegyeletnek ezt a szép megnyilvánulását. Mindamellett az előbbi csoporthoz tartozó „Slovensky Denník“ 1929. december 28-iki számában, tárcarovatában kifejezte azt a kívánságát.

Vessünk most egy pillantást ennek a nagy tudósnak képmására, arra a portréra, amely kötetünket díszíti, a belső címlap előtt. Ennek a portrénak egészen különös, romantikus története van. Hogy ezt és ennek a képmásnak irodalomtörténeti értékét kellőleg méltányolhassuk, tudnunk kell azt, hogy Czambel után fénykép, vagy portré nem maradt. Ha volt is ilyen, elkallódott. Czambelnek sajátos vonása volt, hogy nem engedte magát lefényképeztetni, még kevésbé engedte magát lefestetni. Fényképezőgép elé csak akkor állt, mikor az elkerülhetetlen volt, pl. a vasúti igazolvány kiváltásának esetében. Halála után közvetlenül az egyik nekrológhoz ilyen fényképet voltak kénytelenek felhasználni. Ilyen fényképe is csak a „Zivena“ folyóirat februári számában jelent meg. Ennek is elveszett az eredetije. Tudomásom szerint — és azt a mai napig nem cáfolta meg senki, — egyetlen tót kultúrintézménynek sincs birtokában Czambel fényképe vagy portréja. E sorok írójának hosszú, csaknem egyévi kutatás után sikerült megtalálnia azt az olajfestményt, amely pontos és hű másolata egy olyan fényképnek, amely szintén elveszettnek tekintendő, Ma is élő barátai és kortársai, így elsősorban *Janovecz Lajos* és *Csecsotka Károly* igazolták ennek a képnek valóságát és egybehangzó kijelentésük szerint Czambel ezen az olajfestményen olyan, mintha élne és képmása a legjobb, leghűségesebb reprodukció.

E képmás felfedezésének rövid története a következő: A festményt fénykép alapján József öccse készítette el a maga számára kb. 1900 körül, tehát Czambel Samu legszebb férfikorában. Öccse halála után ez a kép özvegyénél maradt, aki bizonyos idő múlva újból férjhez ment Tóásó Pálhoz, az ismert budapesti műépítészhez. Czambel Józsefnek és Tóásó Pálnak családjában egymást követték a tragikus események, József két gyermekével együtt szénegázmérgezés áldozata lett. Özvegye, már mint Tóásó Pál felesége, kb. egy évtizeddel ezelőtt férjével együtt öngyilkos lett azért, mert egykor dúsgazdag férje elhibázott spekulációk folytán teljesen tönkrement. A tragikus

hogy Czambel halálának 25. éves évfordulóján a magyar „hatóságok“ helyett, de ha kell, velük együtt is a sírnál rendezendő ünnepélyen vegyenek részt a tót, sőt a lehetőség szerint a cseh filológusok is, mint a csehszlovák nemzet képviselői.

véget ért házaspárnak csak egy kiskorú fia maradt, aki a már számára idegen, előtte jóformán ismeretlen embert ábrázoló képpel nem tudott mit csinálni, úgyhogy azt szerény lakásának padlásán a lim-lom közé dobta.

A kép és az adatok megszerzése és a nyomravezetés körül nagy érdemei vannak Szacs vay Károly ny. postafőfelügyelőnek, Czambel egykori jó barátjának és Tóásóék rokonának, aki a képet kérésemre megszerezte és hozzám eljuttatta. Az átvételnél a festmény származás állapotban volt, több helyen kilyukadt, mésszel volt leöntve és a pusztulás kétségbeejtő képét mutatta. Ekkor érintkezésbe léptem az ország egyik legkiválóbb restaurátorával, Szentiványi Gyula dr.-al, a Szépművészeti Múzeum tisztviselőjével, aki tekintettel a nemes célra mesteri módon hozta helyre a képet, amiért őt igazi hála és köszönet illeti meg.

A képnek művészeti szempontból ugyan különös becse nincsen, ez azonban ebben az esetben nem is fontos; fontosabb az, hogy az egykorú fényképnek elsőrangú, hű és így mesteri, színes reprodukciója. Művelődéstörténeti szempontból azonban igen nagy értéket jelent, mert a mai napig egyedül ismert portréja Czambelnek, A kép ezidőszert e sorok írójának gondozása alatt áll mindaddig, amíg megfelelő kultúrintézmény birtokába nem kerül.

Nem tartozik ugyan szorosan ennek a tanulmánynak keretébe, azonban mégis hiányos lenne a Czambelről nyújtott kép, ha irodalmi munkásságával legalább nagy vonásokban nem foglalkoznám. Első irodalmi zsengei nyomtatásban 1877»ben, tehát másodéves egyetemi, illetve elsőéves bölcsészethallgató korában jelentek meg a iúrócszentmártoni *Národnie Novinyban*. Első cikke, mint Budapestiana is érdekes, mert a főváros tót nyelvvel foglalkozik. Önálló művei közül a második a „*Prispevky k dejinám jazyka slovenského*“ („Adalékok a tót nyelv történetéhez“), amely Budapesten 1887-ben jelent meg. Ebben már harcol a cseh irányzat ellen s a tót irodalmi nyelvbe csempészett orosz szavak és kifejezések ellen is tiltakozik. A tót helyesírással két munkájában is foglalkozik (Budapest 1890. és 1891.) Azt az elméletet, hogy a tót nyelv és nép délszláv eredetű, először a „*Slováci a ich rec*“ (A tótok és nyelvük) című Túrócszentmártonban 1903-ban megjelent munkájában fejtette ki. Életművének keretén belül azonban elsősorban három nagy alkotásra és az

ezekkel kapcsolatos tanulmányokra, cikkekre és polémiákra kell rámutatnunk. Ezekben jut pregnáns kifejezésre Czambel nagysága, ezekben kell jelentőségét keresnünk s ezek avatják őt évszázadokra halhatatlanná e tárgy- és gondolatkörön belül. Az első e művek között a „*Rukovät spisovnej reci slovenskej*“ (A tót irodalmi nyelv kézikönyve, Túrócszentmárton, 1902. II. kiadás, 1915. III. kiadás 1919). Ez a mű volt az, amely véglegesen megállapította a tót irodalmi nyelv szabályait. A tót nyelvtudomány folyóirata, a túrócszentmártoni „*Slovenská rec*“ ma is ennek a műnek alapján dolgozik tovább a tót irodalmi nyelv kodifikálásának és gazdagításának érdekében.

A másik ily hatalmas munka a „*Slovenská rec a jej miesto v rodine slovanskijch jazykov*“ (A tót nyelv és helye a szláv nyelvcsaládban) Túrócszentmárton, 1906, amelyről már megemlékeztünk s amely nemcsak a keleti tót nyelvjárás feldolgozásának, hanem a tótok művelődéstörténetére vonatkozó számos adat összegyűjtésének és megvilágításának szempontjából is örökbecsű érték. E két műhöz sorakoznak azok a tanulmányai is, amelyek folyóiratokban, így különösen a „*Slovenské Pohľady*“ban és más lapokban jelentek meg.

Harmadik nagy műve, amelyet Csehszlovákiában érthető politikai okokból szeretnek elmellőzni, 1902-ben magyar nyelven jelent meg „*A cseh-tót nemzetegység múltja, jelene és jövője*“ címmel. Ebben a műben Czambel nemcsak a megingathatatlan bizonyítékokra támaszkodó tudós, hanem tót népét és fajtát lángolóan szerető és féltő patrióta minden lelki és szellemi energiájával veszi fel a küzdelmet az úgynevezett „csehszlovákizmussal.“ A csehek felismerve a veszedelmes ellenfélt, tanulmányát a maguk nyelvére is lefordították és jegyzetekkel ellátva adták ki. Ebben a műben Czambel látnoki szemmel hívja fel a figyelmet ennek a cseh törekvésnek a veszedelmére, sajnos anélkül, hogy tanácsait, jóslatait éppen magyar körökben kellő figyelemre méltatták volna. Szomorú dolog, hogy szűkebb hazájában az őt egyébként híven követők és megbecsülők táborában is taktikai okokkal akarják magyarázni Czambel állásfoglalását a cseh-tót kérdésben, pedig Czambel igazságainak súlyát és jóslatainak végzettségét éppen ők érzik legjobban. Kétségtelen tény, hogy nem Czambel taktikázott, hanem ők taktikáznak. Czambelnek nincs szüksége arra, hogy e tekintetben mente-

gessék, hiszen ő csak azt hirdette lángoló szavakkal, amit nemzetének minden egyes, önzetlen és hű fia — s ez a túlnyomó többség — hirdet: a *ót nyelvi és népi önállóságot. Ebben a munkájában Stúrta támaszkodva hirdette azt is, hogy a tót evangélikus egyháznak el kell vetnie a XVI. században belopózott és kizárólag cseh prédikátorok útján behozott ócseh egyházi nyelvet, az u. n. „biblictinát“. A nagy eszmék előbb-utóbb diadalt aratnak, íme ma már erős mozgalom fejlődött ki a tót evangélikus egyházban a célból, hogy az evangélikus egyház kebelében is visszafoglalhassa jogos helyét a tót nyelv. Czambel egyébként a cseh-tót kérdéstről igen sokat írt a különböző budapesti napilapok hasábjain is.

Ezenkívül foglalkozott még egy új tót és magyar szótár megírásának gondolatával is s e tekintetben nagy előkészületeket tett, sőt egy önálló műben is megvilágította ennek a kérdésnek fontosságát. Gyűjtötte a Loos szótárából hiányzó szavakat is, melyek hagyatékában maradtak 1888-ból. Különösen figyelemreméltó az a törekvése, hogy a tót nyelvben található magyar eredetű szavakat gyűjtse össze és azokat a német szavakat is, amelyek Czambel véleménye szerint magyar közvetítéssel kerültek át a tót nyelvbe. Erre vonatkozó befejezetlen törekvéseit ugyancsak hagyatéka tárja föl. Ebben a tekintetben is úttörő volt Czambel, amennyiben ezt a fontos problémát a mai napig még senki sem dolgozta fel.

irodalmi portréja nem lenne teljes, ha meg nem emlékezném arról, hogy sok kedves novellát is írt. Ezenkívül, ha a rideg tudományos munkában elfáradt, ha fel akart üdülni, ha gazdag lelki világának belső érzelmeit is meg akarta szólaltatni, a műzsához fordult és szép, elmélázó verseket írt. Versei, melyeket hagyatékában találtak meg hangulatait örökítik meg és tót patriotizmusának is kifejezői. Ezek a versek a „*Slovenské Pohl'ady*“ 1922. évfolyamában jelentek meg. Igen sok népmesét gyűjtött össze, még pedig a középtót nyelvterületről is; ezeket Polívka cseh egyetemi tanár használta fel tót mesegyűjteményében.

A magyarság és a történelmi Magyarország iránt érzett szeretetének és megbecsülésének tükré az az anthologia, melyben olyan költeményeket gyűjtött össze, melyek a tótok magyar patriotizmusát hirdetik és azt bizonyítják, hogy a tótok mindig szerették magyar hazájukat. Ezt az anthológiát sajtó alá ren-

dezte, azonban korai halála miatt ez is hagyatékában maradt. Ezt a hagyatékot egyébként behatóan ismerteti Weingart, előbb pozsonyi, most prágai cseh egyetemi tanár „*Prispevky k studiu slovensiny*“ (Adalékok a tót nyelv tanulmányozásához) c. munkájában, Pozsony, 1923.

Nyelvészeti szempontból Czambel tulajdonképpen a szlovák tudományos műnyelv megalkotója is. A nyelvhelyesség tekintetében egyébként is kérlelhetetlen és rigorózus volt önmagával és munkatársaival szemben egyaránt. Czambelnek köszönheti a tudományos világ azt is, hogy első ízben terelte rá a figyelmet a tót nyelvben előforduló délszláv elemekre az ő délszláv elméletével kapcsolatban, amiért oly sok megnemértésben és üldöztetésben volt része. Ha elmélete ugyan még nyílt kérdést is képez, intuíciójái nagyszerű megvilágításba helyezi az a körülmény, hogy már a szlavisztika kutatásainak egyik legkomolyabb tárgya a tót nyelv és nyelvkincs délszláv elemei és vonatkozásai. Ezzel az akkor félreismert Czambel a legnagyobb hálára kötelezte a szlavisztika művelőit.

A „*Slovenské Pohl'ady*“, a tót irodalmi és tudományos köröknek folyóirata, 1934. decemberi számában, Czambel halálának 25. évfordulója alkalmából, szép tanulmányt közölt *L'udovít Novánk* tollából, aki Czambelre vonatkozólag a következőket mondja: „Megemlékezésünk Czambeiről a tiszteletnek és hálának kegyeletes megnyilvánulása ezzel a nagy jelenséggel szemben, amely Czambel volt háborúelőtti kicsinyes viszonyaink között. Czambel még csak várja a mélyebb analízist és azt, hogy tudományos irodalmunk fejlődésének szélesebb keretei közé iktassák.“ — Majd tanulmánya végén azt mondja: „Czambel általában az első nagyvonalú tót nyelvész. Sok olyan kérdés, amelyet ő vetett fel, még ma is eleven és a tót nyelvkultúra emelésére irányuló mai törekvések tudatosan felújítják Czambelnek azon követeléseit, hogy az irodalmi nyelvnek mindenekelőtt a nyelvjárások segítségével kell újjászületnie.“

Czambel sorsát, mint emberét, a „*Slovak*“ 1931, jan. 10-i száma a következőkben állítja elénk: „Ha igaz az, hogy Czambel neve a tót nemzetnél a nyelvtisztaság őrzésének legmagasabb szimbóluma lett, akkor igaz az is, hogy talán a mai napig nem volt még egy olyan jelentős tényezője a tótok nemzeti életének, akinek hófehér jellemére és szeplőtlen emlékére annyi sarat

dobáltak volna közelebbi (szlovák) és távolabbi (cseh) fajtestvérei még halála után is, mint amennyi sarat el kellett és el kell viselnie a túlkicsiny kultúrkörnyezet ezen túlnagy fiának. Üldözte a sors utolsó pillanatáig, de munkakedve minden csapás után növekedett. Becses előttünk minden olyan sor, amely a tót tudomány ezen vértanújának egyedülálló személyiségével összefügg.“

Becses azonban az ő személye a magyarok előtt is. Az elmúlt korokra visszavetítve ő képviselte azt a típust, amely az új Magyarországot a régi hibák elvetésével olyan új alapokra akarja helyezni, amelyek időtlen időkig fennmaradnak és a történelmi Magyarország összes népeinek szabad fejlődését és testvéri együttélését fogják biztosítani.

IRODALOM.

- Otto: Slovník Naucny. V. 834. o. Praha, 1892.
- A Pallas Nagy Lexikona, IV. 825. o. Budapest, 1893.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. II. 467—469. o. Budapest, 1893.
- „Slovenské Noviny“, Budapest, 1909 dec. 21, 22 és 25.
- „Národné Noviny“, Túrócszentmárton, 1909 dec. 21. és 23. (*Vajansky, Skultéty és Kabina* cikke).
- „Vlast' a Svet“, Budapest, 1909 dec. 26.
- Živena, Túrócszentmárton, 1910. 1—2. szám.
- Archiv für slavische Philologie, XXXII. 319. o. (*Fr. Pastrnek* cikke.) Berlin, 1911.
- Révai Nagy Lexikona, V. 218. o. Budapest, 1912.
- Fr. Frydecky: Rukovtít, *slovenského písemnictví*, 14. o. Praha 1921.
- Dr. Milos Weingart: Príspevky k studiu slovenstiny. Bratislava 1923.
- Irodalmi Lexikon (szerk. *Benedek Marcell*), 220. o. Budapest, 1927.
- Világlexikon, 117. o. Budapest, 1927.
- Ludovit V. Rizner: Bibliográfia písomnictva slovenského. Sosit VI. Túrócszentmárton, 1928.
- J. P.: Vyrocie smrti dr. Sama Cambela. Slovensky Denník, 1929. nov. 16.
- Steter Lajos: Czambel. — „Budapesti Hírlap“, 1929. nov. 17.
- Podhradszky György: Czambel Samu dr. — „Magyarság“, 1929. nov. 17.
- Adolf Pechány: Dr. Sámuel Czambel, „Pester Lloyd“ 1929. nov. 17.
- Pechány Adolf: Czambel Samu dr. emlékezete. „Nemzeti Újság“ 1929. nov. 17.
- Czambel Samu dr. emlékünnepe a békásmegyeri temetőben, „Budapesti Hírlap“, 1929. nov. 18.
- Képes Pesti Hírlap. 1929. nov. 19. (reprodukció)
- A Czambel-emlékünnepe a békásmegyeri temetőben, „Nemzeti Újság“, 1929. nov. 19.
- Pálóczi Horváth Lajos: Czambel Sámuel tót nyelvtudós emlékünnepe a békásmegyeri temetőben. — „Magyarság“, 1929. nov. 19.
- Czambelove oslavy v Pesti. „Slovensky Denník“, 1929. nov. 21,
- Pamiatka dra Sama Czambela. „Slovenské Noviny“, 1929. nov. 24.
- Doslov k Czambelovym „oslavám“. „Slovensky Denník“ 1929. nov. 24.
- „Képes Krónika“ XI. évf. 48. szám, 1929. dec. 1, (reprodukció)
- „Magyarság képes melléklete“, 1929. dec. 1. (reprodukció)
- Dr. Lud. Medvecký: Dr. Samo Czambel v pravom svetle, „Slovensky Denník“, 1929. dec. 8.

Najprv Czambelovi nabryzgajú a potom ho bránia. „Slovak“, 1929. dec. 11.
Dr. Ján Wagner: Czambelovo pôsobenie v Pesti. „Kalendár Slovenskej Ligy
na r. 1930.“ — Bratislava.

Dr. Jura] Podhradskij: Gbjav podobizne dra Sama Czambela. — „Slovenské
Noviny“ 1930. dec. 21.

Karol Cecotka: Drobnosti zo zivota dra Czambela. — „Slovenské Noviny“
1930. dec. 31.

Objav, ktorý nie je objavom. Slovak, 1931. Jan. 10.

Slovenský Náucný Slovník (*dr. Pavel Bújnák*), I. 155. o. (Czambel szül.
éve hibásan van megadva.) Bratislava—Prah, 1933.

Dobroslav Chrohák: Rukoväť dejín slovenskej literatúry. 77. o. Praha, 1932.

L'udovít Novak; Samo Czambel a slovenská jazykoveda. — „Slovenské
Pohl'ady“, Túrócszentmárton 50. évf. 12. füzet 1934. dec.

Egy volt késmárki szlovák diák élete és munkássága egy budapesti tudo-
mányos emlékbeszédben. — „Szepesi Híradó“, 1935. febr. 9.

E. B.: Na 25. vyrocie smrti dra Czambela. — „Slovenské Noviny.“ 1935.
márc. 3.

Cabianský Kalendár na rok 1937. 43. o, Békéscsaba, 1937.

Az életrajzi adatokhoz hozzájárultak még elsősorban Czambel Buda-
pesten élő kortársai, különösen:

Janovecz Lajos, nyűg. min. tanácsos,

Csecotka Károly, nyűg. külügymin. sajtóelőadó, továbbá
egy Szlovenszón élő szlovák patrióta.

Értékes segítséget nyűjtottak még:

Szacsvey Károly, ny. postafőfelügyelő és

dr. Szentiványi Gyula, múz. tisztviselő,

akiknek ezen az úton is hálás köszönetet mondok.

Podhradský György.